

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
HENRIKA SAUGMANDSGAARDA ØE
przedstawiona w dniu 9 września 2021 r.¹

Sprawa C-242/20

**HRVATSKE ŠUME d.o.o., Zagreb, działająca jako następcą prawny HRVATSKE ŠUME
javno poduzeće za gospodarenje šumama i šumskim zemljištima u Republici Hrvatskoj p.o.,
Zagreb,
przeciwko
BP EUROPA SE, działającej jako następcą prawny
DEUTSCHE BP AG, która działa z kolei jako następcą prawny THE BURMAH OIL
(Deutschland), GmbH**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Visoki trgovački sud
Republike Hrvatske (apelacyjny sąd gospodarczy, Chorwacja)]

Odesłanie prejudycjalne – Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości –
Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych – Jurysdykcja – Rozporządzenie (WE)
nr 44/2001 – Powództwo o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia – Kwalifikacja –
Artykuł 5 pkt 1 i art. 5 pkt 3 – Jurysdykcja szczególna, „jeżeli przedmiotem postępowania jest
umowa lub roszczenia wynikające z umowy” i „jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn
niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające
z takiego czynu”

I. Wprowadzenie

1. W ramach rozpatrywanego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym Visoki
trgovački sud Republike Hrvatske (apelacyjny sąd gospodarczy, Chorwacja) zwrócił się do
Trybunału z dwoma pytaniami dotyczącymi wykładni rozporządzenia (WE) nr 44/2001
w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach
cywilnych i handlowych² (zwanego dalej „rozporządzeniem Bruksela I”).

2. Pytania te zostały przedstawione w ramach sporu pomiędzy HRVATSKE ŠUME d.o.o., Zagreb,
spółką prawa chorwackiego, a BP EUROPA SE, spółką z siedzibą w Hamburgu (Niemcy),
w przedmiocie kwoty pieniężnej zajętej na rachunku bankowym pierwszej spółki i przeniesionej
do majątku drugiej spółki w ramach postępowania egzekucyjnego. Ponieważ stwierdzono
następnie niedopuszczalność tego postępowania, powódka w postępowaniu głównym żąda
zwrotu przedmiotowej kwoty, powołując się na instytucję bezpodstawnego wzbogacenia.

¹ Język oryginału: francuski.

² Rozporządzenie Rady z dnia 22 grudnia 2000 r. (Dz.U. 2001, L 12, s. 1).

3. Na wstępnym etapie, na którym znajduje się spór w postępowaniu głównym, sąd odsyłający powinien ustalić, czy sądy chorwackie mają jurysdykcję do orzekania w przedmiocie tego roszczenia o zwrot, czy też powództwo o zwrot powinno zostać wniesione do sądów niemieckich jako sądów państwa członkowskiego siedziby spółki BP EUROPA. Odpowiedź zależy w szczególności od tego, czy takie roszczenie o zwrot jest objęte zakresem spraw, których „przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego” w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I.

4. Nie po raz pierwszy zwrócono się do Trybunału o wydanie orzeczenia w przedmiocie kwalifikacji roszczeń wywodzonych z bezpodstawnego wzbogacenia w świetle rozporządzenia Bruksela I. Niemniej jednak Trybunał nie udzielił jeszcze jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy przepis jurysdykcyjny odnoszący się do „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego”, zawarty w art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia, ma zastosowanie do tego rodzaju roszczeń. Ponieważ przepis ten jest, na płaszczyźnie systemowej, związany z przepisem dotyczącym „umowy lub roszczeń wynikających z umowy” zawartym w art. 5 pkt 1 wspomnianego rozporządzenia, niniejsza sprawa daje Trybunałowi okazję do udzielenia całościowej odpowiedzi dotyczącej tych dwóch przepisów.

5. W niniejszej opinii wyjaśnię, że roszczenia o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, *po pierwsze*, nie wynikają z „umowy” w rozumieniu art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, chyba że są ściśle związane ze stosunkiem umownym, który istnieje między stronami sporu lub którego istnienie się podnosi, a *po drugie*, nie są objęte zakresem spraw, których „przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego” w rozumieniu art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia.

II. Ramy prawne

A. Rozporządzenie Bruksela I

6. Motywy 11 i 12 rozporządzenia Bruksela I stanowią:

„(11) Przepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i powinny zależeć zasadniczo od miejsca zamieszkania pozwanego [miejsca zamieszkania, względnie siedziby], a tak ustalona jurysdykcja powinna mieć miejsce zawsze, z wyjątkiem kilku dokładnie określonych przypadków, w których ze względu na przedmiot sporu lub umowę stron uzasadnione jest inne kryterium powiązania. [...]

(12) Jurysdykcja oparta na łączniku miejsca zamieszkania powinna zostać uzupełniona jurysdykcją opartą na innych łącznikach, które powinny zostać dopuszczone ze względu na ścisły związek pomiędzy sądem a sporem prawnym lub w interesie prawidłowego wymiaru sprawiedliwości”.

7. Artykuł 2 ust. 1 tego rozporządzenia stanowi:

„Z zastrzeżeniem przepisów niniejszego rozporządzenia osoby mające miejsce zamieszkania [miejsce zamieszkania względnie siedzibę] na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego”.

8. Artykuł 5 wspomnianego rozporządzenia przewiduje w pkt 1 i 3:

„Osoba, która ma miejsce zamieszkania [miejsce zamieszkania względnie siedzibę] na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim:

1) a) jeżeli przedmiotem postępowania jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy – przed sąd miejsca, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane;

[...]

3) jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu – przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę”.

9. Rozporządzenie Bruksela I zostało zastąpione rozporządzeniem (UE) nr 1215/2012 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych³ (zwanym dalej „rozporządzeniem Bruksela I bis”). Niemniej jednak zgodnie z art. 66 tego ostatniego rozporządzenia ma ono zastosowanie do postępowań sądowych wszczętych wyłącznie w dniu 10 stycznia 2015 r. lub po tej dacie. Ponieważ powództwo rozpatrywane w postępowaniu głównym zostało wniesione w dniu 1 października 2014 r., to rozporządzenie Bruksela I ma do niego zastosowanie *ratione temporis*.

B. Prawo chorwackie

10. W prawie chorwackim przepisy dotyczące bezpodstawnego wzbogacenia są zawarte w art. 1111–1120 zakon o obveznim odnosima (ustawy o zobowiązaniach, *Narodne novine*, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 i 29/18).

11. Artykuł 1111 tej ustawy stanowi:

„1. Jeżeli część majątku danej osoby w jakikolwiek sposób przejdzie do majątku innej osoby, a to przeniesienie nie ma podstawy w jakiejś czynności prawnej, orzeczeniu sądu lub innego właściwego organu albo w ustawie, ten kto uzyskał korzyść jest zobowiązany do jej zwrotu, lub – jeśli to nie jest możliwe – do zrekompensowania wartości uzyskanej korzyści.

2. Przez przeniesienie majątku rozumie się również okoliczność czerpania korzyści z wykonania danej czynności.

3. Obowiązek zwrotu lub rekompensaty wartości powstaje nawet wtedy, gdy korzyść uzyskano na bezskutecznej podstawie lub podstawie, która później odpadła”.

³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2012 r. (Dz.U. 2012, L 351, s. 1).

III. Spór w postępowaniu głównym, pytania prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

12. Z postanowienia odsyłającego wynika, że Trgovački sud u Zagrebu (sąd gospodarczy w Zagrzebiu, Chorwacja) zarządził na wniosek THE BURMAH OIL (Deutschland), GmbH, egzekucję zobowiązania ciążącego na FUTURA d.o.o. Zagreb (Chorwacja), w drodze zajęcia na rzecz pierwszej spółki kwoty odpowiadającej wierzytelności pieniężnej przysługującej drugiej spółce od trzeciej spółki, mianowicie HRVATSKE ŠUME⁴.

13. Ta ostatnia spółka wniosła do Vrhovni sud Republike Hrvatske (sądu najwyższego, Chorwacja) nadzwyczajną skargę o uchylenie zarządzonej wobec niej czynności egzekucyjnych. Ponieważ skarga ta nie ma skutku zawieszającego, egzekucja została przeprowadzona w dniu 11 marca 2003 r., kiedy to kwota 3 792 600,87 HRK (chorwackich kun, około 503 331 EUR) została pobrana z jej rachunku bankowego i przekazana DEUTSCHE BP AG – która w międzyczasie wstąpiła w prawa THE BURMAH OIL (Deutschland) – w ramach odzyskania omawianej wierzytelności.

14. W ramach skargi wniesionej przez HRVATSKE ŠUME Vrhovni sud (sąd najwyższy) wyrokiem z dnia 21 maja 2009 r. orzekł, że egzekucja przeprowadzona wobec tej spółki była niedopuszczalna.

15. Pismem z dnia 1 października 2014 r. HRVATSKE ŠUME wytoczyła przed Trgovački sud u Zagrebu (sądem gospodarczym w Zagrzebiu) powództwo o zwrot nienależnego świadczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia⁵ przeciwko BP EUROPA, która w międzyczasie wstąpiła w prawa DEUTSCHE BP. W tym kontekście powódka w postępowaniu głównym podniosła zasadniczo, że wyrok z dnia 21 maja 2009 r. wydany przez Vrhovni sud (sąd najwyższy) unicestwił podstawę prawną przeniesienia zajętej wierzytelności do majątku DEUTSCHE BP, wobec czego spółka ta bezpodstawnie się wzbogaciła. BP EUROPA jest zatem zgodnie z twierdzeniem powódki w postępowaniu głównym zobowiązana do zwrotu rozpatrywanej kwoty powiększonej o odsetki ustawowe na rzecz HRVATSKE ŠUME.

16. Na swoją obronę BP EUROPA podniosła zarzut braku jurysdykcji sądów chorwackich. Postanowieniem z dnia 20 marca 2019 r. Trgovački sud u Zagrebu (sąd gospodarczy w Zagrzebiu) oddalił z tego względu powództwo wniesione przez HRVATSKE ŠUME. W istocie sąd ten uznał, że w braku w rozporządzeniu Bruksela I bis przepisu dotyczącego jurysdykcji szczególnej w sprawach bezpodstawnego wzbogacenia zastosowanie znajduje jedynie zasada ogólna jurysdykcji sądów państwa członkowskiego miejsca zamieszkania, względnie siedziby pozwanego, przewidziana w art. 4 ust. 1 tego rozporządzenia. Powódka w postępowaniu głównym powinna była zatem wnieść powództwo do sądów niemieckich.

⁴ Dokładniej rzecz ujmując, chodziło wówczas o HRVATSKE ŠUME javno poduzeće za gospodarenje šumama i šumskim zemljištima u Republici Hrvatskoj p.o., Zagreb, której następcą prawnym stała się następnie spółka HRVATSKE ŠUME d.o.o., Zagreb. Ponieważ okoliczność ta nie ma znaczenia dla niniejszej sprawy, będą dla wygody odnosić się do HRVATSKE ŠUME, aby określić bez różnicy jedną czy drugą spółkę.

⁵ Sąd odsyłający wyjaśnia, że na mocy przepisów prawa chorwackiego dotyczących postępowania egzekucyjnego [zob. w szczególności art. 58 pkt 5 Ovršni zakon (ustawy o egzekucji, *Narodne novine*, br. 57/96, 29/99, 42/00, 173/03, 194/03, 151/04, 88/05, 121/05, 67/08, 139/10, 154/11 i 70/12)], w przypadku gdy przeprowadzono egzekucję zobowiązania, a następnie uchylono czynności egzekucyjne, wniosek o zwrot bezprawnie odzyskanego mienia można złożyć w ramach tego samego postępowania egzekucyjnego. Niemniej jednak taki wniosek należy złożyć najpóźniej w terminie jednego roku, licząc od dnia zakończenia tego postępowania. Tymczasem w niniejszej sprawie wyrok Vrhovni sud (sądu najwyższego) został wydany sześć lat po przeprowadzeniu spornej egzekucji. W konsekwencji HRVATSKE ŠUME musiała wystąpić z powództwem o zwrot w postępowaniu odrębnym od pierwotnego postępowania egzekucyjnego.

17. HRVATSKE ŠUME wniosła apelację od tego postanowienia do Visoki trgovački sud Republike Hrvatske (apelacyjnego sądu gospodarczego). Sąd ten zauważa, że Trgovački sud u Zagrebu (sąd gospodarczy w Zagrzebiu) błędnie powołał się na rozporządzenie Bruksela I bis, ponieważ to rozporządzenie Bruksela I ma zastosowanie *ratione temporis* do powództwa wytoczonego przez powódkę w postępowaniu głównym⁶. Ponadto sąd apelacyjny zastanawia się, czy sądy chorwackie mogą wywodzić jurysdykcję do rozpoznania tego powództwa z art. 5 pkt 3 lub art. 22 pkt 5 rozporządzenia Bruksela I. W tym kontekście sąd ten zastanawia się, *po pierwsze*, czy powództwo o zwrot nienależnego świadczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia jest objęte zakresem pojęcia sprawy, której przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu” w rozumieniu pierwszego przepisu. *Po drugie*, sąd ten zastanawia się, czy przedmiotem rozpatrywanego powództwa jest „wykonanie orzeczeń” w rozumieniu drugiego przepisu, biorąc pod uwagę okoliczność, że podnoszone wzbogacenie wystąpiło w związku z postępowaniem egzekucyjnym.

18. W tych okolicznościach Visoki trgovački sud (apelacyjny sąd gospodarczy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy powództwa o zwrot nienależnych świadczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia są objęte podstawą jurysdykcji ustanowioną w [rozporządzeniu Bruksela I] dla »czynów podobnych do czynów niedozwolonych«, z uwagi na to, że art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia przewiduje m.in.: »Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim, jeżeli przedmiotem postępowania jest [...] czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu – przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę«?
- 2) Czy postępowania cywilne wszczęte, ponieważ istnieje ograniczenie czasowe dla dochodzenia zwrotu nienależnych świadczeń w ramach tego samego sądowego postępowania egzekucyjnego, są objęte zakresem jurysdykcji wyłącznej na podstawie art. 22 pkt 5 [rozporządzenia Bruksela I], który przewiduje, że w postępowaniach, których przedmiotem jest wykonanie orzeczeń, jurysdykcję wyłączną mają sądy państwa członkowskiego, na którego terytorium wykonanie powinno nastąpić lub nastąpiło, niezależnie od miejsca zamieszkania?».

19. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym z dnia 6 maja 2020 r. wpłynął do Trybunału w dniu 8 czerwca tego samego roku. Rządy chorwacki i czeski oraz Komisja Europejska przedłożyły Trybunałowi uwagi na piśmie. W niniejszej sprawie nie odbyła się rozprawa.

⁶ Zobacz pkt 9 niniejszej opinii.

IV. Analiza

20. Oba pytania przedstawione przez sąd odsyłający dotyczą jurysdykcji sądów państw członkowskich Unii na podstawie rozporządzenia Bruksela I⁷ do rozpoznania powództwa z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia. Zgodnie z wnioskiem Trybunału w niniejszej opinii zajmę się pierwszym z nich.

21. Na wstępie należy przypomnieć, że art. 2 ust. 1 tego rozporządzenia przewiduje jako *zasadę ogólną* jurysdykcję sądów państwa członkowskiego miejsca zamieszkania, względnie siedziby pozwanego. W niniejszej sprawie bezsporne jest, że dla celów stosowania tego rozporządzenia siedziba BP EUROPA znajduje się w Niemczech⁸. Przepis ten przyznaje zatem jurysdykcję sądom niemieckim.

22. Niemniej jednak rozporządzenie Bruksela I przewiduje również przepisy umożliwiające powodowi w pewnych sytuacjach pozwanie pozwanego w innym państwie członkowskim⁹. Rozporządzenie to zawiera w szczególności w art. 5, *przepisy o jurysdykcji szczególnej*, dotyczące różnych „spraw”, które dają powodowi możliwość wytoczenia powództwa przed dodatkowym sądem lub dodatkowymi sądami.

23. Przepisy takie istnieją w szczególności w sprawach, których przedmiotem jest „umowa lub roszczenie wynikające z umowy” oraz „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”. W odniesieniu do powództw należących do pierwszej kategorii art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I umożliwia powodowi wytoczenie powództwa przed sąd „miejsca, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane”. Jeśli chodzi o powództwa należące do drugiej kategorii, art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia stanowi, że mogą być one wytaczane przed sądami „miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę”.

24. Możliwość skorzystania przez powoda z możliwości wyboru jurysdykcji zależy od kwalifikacji wniesionego przez niego powództwa. Tymczasem sąd odsyłający podnosi właśnie kwestię kwalifikacji. Sąd ten zmierza zasadniczo do ustalenia, czy powództwo o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, takie jak wniesione przez HRVATSKE ŠUME, wiąże się, w braku szczególnego przepisu w rozporządzeniu Bruksela I, z „czynem niedozwolonym lub czynem podobnym do czynu niedozwolonego albo roszczeniami wynikającymi z takiego czynu”, o których mowa w art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia. Ostatecznie chodzi o ustalenie, czy sąd chorwacki, do którego spółka ta wniosła powództwo, może wywieść swoją jurysdykcję z tego przepisu.

⁷ Bezsporne jest, że powództwo wytoczone przez HRVATSKE ŠUME jest objęte rozporządzeniem Bruksela I. *Na wstępie* powództwo to jest objęte jego przedmiotowym zakresem stosowania, ponieważ, po pierwsze, wpisuje się ono w ramy sporu transgranicznego, a po drugie, należy ono (a priori) do „spraw cywilnych i handlowych” w rozumieniu art. 1 ust. 1 tego rozporządzenia. *Następnie* rzeczony powództwo jest objęte podmiotowym zakresem stosowania wspomnianego rozporządzenia, ponieważ przepisy jurysdykcyjne przewidziane w tym rozporządzeniu mają co do zasady zastosowanie, gdy pozwany ma miejsce zamieszkania względnie siedzibę na terytorium państwa członkowskiego (zob. motyw 8 wspomnianego rozporządzenia), zaś siedziba BP EUROPA znajduje się w Niemczech (zob. pkt 21 niniejszej opinii). *Wreszcie*, jak już wyjaśniono w pkt 9 opinii, powództwo to jest objęte czasowym zakresem stosowania tego rozporządzenia.

⁸ Zgodnie z art. 60 ust. 1 rozporządzenia Bruksela I do celów stosowania tego rozporządzenia spółki mają w szczególności miejsce zamieszkania w miejscu, w którym znajduje się ich statutowa siedziba.

⁹ Zobacz podobnie art. 3 ust. 1 rozporządzenia Bruksela I.

25. Jak wskazałem we wprowadzeniu do niniejszej opinii, kwalifikacja roszczeń wywodzonych z bezpodstawnego wzbogacenia w świetle rozporządzenia Bruksela I nie jest, ściśle rzecz biorąc, kwestią nową w orzecznictwie Trybunału¹⁰. Do Trybunału wpłynęły już bowiem liczne sprawy dotyczące tej problematyki w kontekście różnych przepisów tego rozporządzenia¹¹. Niemniej jednak nie rozstrzygnął on jeszcze w sposób jednoznaczny pytania postawionego w niniejszej sprawie¹².

26. Sąd odsyłający skłania się ku pogładowi, podobnie jak rząd czeski i Komisja, że powództwo z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia jest objęte zakresem stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I. Podobnie jak rząd chorwacki, nie podzielam tego poglądu. W tym kontekście pragnę uściślić, że chociaż pierwsze pytanie prejudycjalne dotyczy wyłącznie wspomnianego art. 5 pkt 3, przepis ten jest, na płaszczyźnie systemowej, jak zostanie następnie szczegółowo wyjaśnione, związany z art. 5 pkt 1 tego rozporządzenia. Nie można bowiem wypowiedzieć się w przedmiocie pierwszego z nich bez wcześniejszego wykluczenia drugiego. Przeanalizuję je zatem kolejno (zob. śródtytuł B poniżej). Przed przystąpieniem do tej analizy powrócę pokrótce do instytucji prawnej bezpodstawnego wzbogacenia, na tle krajowych systemów prawnych państw członkowskich (zob. śródtytuł A poniżej).

A. Główne mechanizmy bezpodstawnego wzbogacenia

27. Według mojej wiedzy wszystkie systemy prawa krajowego państw członkowskich w takiej czy innej formie znają instytucję prawną bezpodstawnego wzbogacenia (nazywanego również wzbogaceniem „niesłusznym”, „nieuzasadnionym” lub „bezprawnym”)¹³. Na mocy tej instytucji osoba, która w sposób nieuzasadniony wzbogaciła się kosztem drugiej osoby, jest zobowiązana

¹⁰ W niniejszej opinii będę odnosił się do spraw dotyczących Konwencji o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, podpisanej w Brukseli w dniu 27 września 1968 r. (Dz.U. 1972, L 299, s. 32, zwanej dalej „konwencją brukselską”), rozporządzenia Bruksela I (które zastąpiło tę konwencję) i rozporządzenia Bruksela I bis (które przekształciło pierwsze rozporządzenie), bez dokonywania rozróżnienia pomiędzy tymi aktami. Zgodnie bowiem z utrwalonym orzecznictwem Trybunału dokonana przez niego wykładnia dotycząca postanowień konwencji brukselskiej i rozporządzenia Bruksela I odnosi się również do przepisów rozporządzenia Bruksela I bis – i odwrotnie – gdy są one „równoważne”. Jest tak w szczególności w przypadku art. 5 pkt 1 i 3 dwóch pierwszych aktów z jednej strony oraz art. 7 pkt 1 i 2 trzeciego aktu z drugiej strony (zob. w szczególności wyrok z dnia 24 listopada 2020 r., Wikingerhof, C-59/19, zwany dalej „wyrokiem Wikingerhof”, EU:C:2020:950, pkt 20 i przytoczone tam orzecznictwo).

¹¹ Zobacz wyroki: z dnia 27 września 1988 r., Kalfelis, 189/87, zwany dalej „wyrokiem Kalfelis”, EU:C:1988:459; z dnia 28 marca 1995 r., Kleinwort Benson, C-346/93, EU:C:1995:85; z dnia 11 kwietnia 2013 r., Sapir i in., C-645/11, EU:C:2013:228; z dnia 20 kwietnia 2016 r., Profit Investment SIM, C-366/13, EU:C:2016:282; z dnia 28 lipca 2016 r., Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, EU:C:2016:607; z dnia 12 października 2016 r., Kostanjevec, C-185/15, EU:C:2016:763.

¹² Pytanie to zostało już przedstawione w sprawach, w których zapadły wyroki: z dnia 28 marca 1995 r., Kleinwort Benson, C-346/93, EU:C:1995:85; z dnia 28 lipca 2016 r., Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, EU:C:2016:607. Niemniej jednak w pierwszym wyroku Trybunał uznał się za niewłaściwy, podczas gdy w drugim z nich uznał, że nie ma potrzeby udzielania na nie odpowiedzi ze względu na to, iż rozpatrywane powództwo nie jest objęte zakresem stosowania rozporządzenia Bruksela I. Natomiast rzecznik generalny N. Wahl poświęcił wiele uwag wspomnianemu pytaniu w opinii w sprawie Siemens Aktiengesellschaft Österreich (C-102/15, EU:C:2016:225, pkt 48–75), na których się oprę. Wreszcie, choć nie udzielono jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie, w wyroku Kalfelis zawarto wskazówki w tym względzie (zob. pkt 73 i 74 niniejszej opinii).

¹³ Co do analizy porównawczej zob. C. Von Bar i in. (Hrsg.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Interim Outline Edition; prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group)*, Sellier, European Law Publishers, München, 2008, Band IV, Buch VII („Unjustified enrichment”), s. 3843 i nast., szczególnie s. 3850–3874. Bezpodstawne wzbogacenie występuje również w prawie materialnym Unii (zob. w szczególności wyrok z dnia 18 grudnia 2014 r., Somvao, C-599/13, EU:C:2014:2462, pkt 35, 36; oraz z dnia 16 listopada 2006 r., Masdar (UK)/Komisja, T-333/03, EU:T:2006:348, pkt 94 i przytoczone tam orzecznictwo).

dokonać zwrotu na jej rzecz¹⁴. Powszechnie przyjmuje się, że wspomniana instytucja stanowi wyraz zasady słuszności, zgodnie z którą nikt nie powinien się bogacić bezpodstawnie kosztem drugiego¹⁵.

28. Granice tej instytucji różnią się w poszczególnych państwach członkowskich. W szczególności niektóre prawa krajowe, takie jak prawo węgierskie i polskie, zawierają zbiorczy koncept bezpodstawnego wzbogacenia, któremu odpowiada jedno powództwo, nazywane historycznie „de in rem verso”. Inne prawa krajowe, w tym prawo duńskie, hiszpańskie, francuskie lub austriackie, dzielą tę instytucję na różne warianty i przypisują im odpowiednie powództwa, przy czym zwrot nienależnego świadczenia (*condictio indebiti*) odróżnia się w nich w szczególności od innych form bezpodstawnego wzbogacenia. Ponadto instytucja ta i jej ewentualne warianty zaliczane są do różnych kategorii prawnych. Przykładowo w prawie francuskim bezpodstawne wzbogacenie (i wypłata nienależnego świadczenia) należą do „quasi-umów”, które to pojęcie nie jest zresztą znane innym porządkom prawnym, takim jak prawo niemieckie, podczas gdy w *Common law* wspomniana instytucja należy do niedawno rozwiniętej gałęzi prawa określanej jako *law of restitution*¹⁶.

29. Niemniej jednak te subtelności nie są rozstrzygające dla celów stosowania przepisów prawa prywatnego międzynarodowego Unii. W szczególności nie wydaje mi się konieczne rozróżnienie między zapłatą nienależnego świadczenia a bezpodstawnym wzbogaceniem, ponieważ to drugie pojęcie rozumiane w szerokim znaczeniu obejmuje to pierwsze. Ponadto dokładna klasyfikacja tej ostatniej instytucji w prawie krajowym każdego państwa członkowskiego ma mniejsze znaczenie niż okoliczność, że należy ona zwykle do *kategorii sui generis*, i nie jest związana w szczególności ani z prawem umów, ani z przepisami mającymi zastosowanie do odpowiedzialności cywilnej.

30. W systemach prawa krajowego państw członkowskich bezpodstawne wzbogacenie stanowi bowiem *autonomiczne źródło zobowiązania*. Ścisłej rzecz ujmując, uzyskanie takiego wzbogacenia powoduje powstanie *obowiązku zwrotu*. Wzbogacony jest zobowiązany do zwrotu zubożonemu korzyści majątkowej (lub, w stosownych przypadkach, równowartości tej korzyści w pieniądzu), którą ten pierwszy uzyskał w sposób nieuzasadniony kosztem drugiego. Prawo mierza w ten sposób do uniknięcia niesprawiedliwej sytuacji poprzez nałożenie obowiązku przywrócenia status quo ante. Powód powołuje się na ten obowiązek w ramach powództwa z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia¹⁷. W dalszej części niniejszej opinii będę zatem posługiwał się dla wygody terminem powództwa, względnie powództw lub roszczenia, względnie roszczeń o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

¹⁴ Zobacz w odniesieniu do zbliżonej definicji art. VII.-1:101 ust. 1 DCFR.

¹⁵ Zobacz w szczególności opinia rzecznika generalnego J. Mazáka w sprawie Masdar (UK)/Komisja, C-47/07 P, EU:C:2008:342, pkt 47. Jak wskazuje sąd odsyłający, bezpodstawne wzbogacenie sięga *conditiones* (*condictio indebiti*, *condictio sine causa* itd.) w prawie rzymskim (zob. w szczególności A.-M. Romani, *Enrichissement injustifié, Répertoire de droit civil*, Dalloz, février 2018, § 21).

¹⁶ Zobacz w szczególności C. Von Bar i in., op.cit., s. 3860–3865.

¹⁷ Zobacz wyrok z dnia 16 grudnia 2008 r., Masdar (UK)/Komisja, C-47/07 P, EU:C:2008:726, pkt 44, 47; a także opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, EU:C:2016:225, pkt 61.

31. W tych różnych systemach prawa krajowego wniesienie takiego powództwa co do zasady zakłada spełnienie *czterech przesłanek*, a mianowicie: 1) wystąpienia wzbogacenia po stronie pozwanego, 2) wystąpienia zubożenia po stronie powoda, 3) istnienia związku między wzbogaceniem a zubożeniem, jak również 4) braku uzasadnionej przyczyny [„kauzy”] (innymi słowy, podstawy prawnej), która by je uzasadniała¹⁸.

32. HRVATSKE ŠUME twierdzi, że przesłanki te, sformułowane w prawie chorwackim, są w niniejszym przypadku spełnione. Jak wyjaśnia sąd odsyłający, zajęcie kilku milionów chorwackich kun na rachunku bankowym powódki w postępowaniu głównym i przeniesienie tej kwoty do majątku THE BURMAH OIL (Deutschland) spowodowało wzbogacenie drugiej spółki i związane z tym zubożenie pierwszej z nich. O ile to przeniesienie majątku miało początkowo „kauzę” w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez THE BURMAH OIL (Deutschland) przeciwko spółce FUTURA, a w szczególności w czynnościach egzekucyjnych zarządzonych przez Trgovački sud u Zagrebu (sąd gospodarczy w Zagrzebiu) w stosunku do HRVATSKE ŠUME, o tyle Vrhovni sud Republike Hrvatske (sąd najwyższy) uchylił te czynności i z mocą wsteczną unicestwił ową „kauzę”¹⁹.

B. Kwalifikacja roszczeń o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia w świetle art. 5 pkt 1 i art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I

33. Po nakreśleniu głównych mechanizmów bezpodstawnego wzbogacenia obecnie chodzi o zbadanie *kwalifikacji* wywodzonych z niego roszczeń w świetle art. 5 pkt 1 i art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I. W tym względzie należy przypomnieć kwestie z zakresu metodologii.

34. W braku definicji w rozporządzeniu Bruksela I Trybunał wielokrotnie orzekał, że sprawy, których „przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy”, o których mowa w pierwszym przepisie, oraz sprawy, których „przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”, o których mowa w drugim przepisie, stanowią autonomiczne pojęcia prawa Unii, które należy interpretować głównie²⁰ poprzez odwołanie się do *systematyki* i *celów* tego rozporządzenia, tak aby zapewnić jednolite stosowanie przepisów jurysdykcyjnych, które ono przewiduje, we wszystkich państwach członkowskich. Powiązanie roszczenia z jedną lub drugą kategorią nie zależy zatem ani od rozwiązań przewidzianych w prawie krajowym sądu, do którego wniesiono sprawę (zwanym *lex fori*), ani od kwalifikacji przyjętej w prawie właściwym (tzw. *lex causae*)²¹.

35. Co się tyczy, po pierwsze, *systematyki* rozporządzenia Bruksela I, Trybunał wielokrotnie orzekał, że opiera się ono na zasadzie ogólnej jurysdykcji sądów państwa członkowskiego miejsca zamieszkania pozwanego, przewidzianej w art. 2 ust. 1 tego rozporządzenia, podczas gdy przepisy dotyczące jurysdykcji szczególnej, przewidziane w szczególności w art. 5 owego rozporządzenia, stanowią wyjątek od tej zasady ogólnej, podlegający – jako taki – wykładni ścisłej²².

¹⁸ Wzbogacenie ma „kauzę” wówczas, gdy opiera się na umowie, jednostronnym akcie, obowiązku prawnym, orzeczeniu sądowym itd. [zob. w szczególności wyrok z dnia 16 grudnia 2008 r., Masdar (UK)/Komisja, C-47/07 P, EU:C:2008:726, pkt 46]. Ponadto powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu jest co do zasady dopuszczalne jedynie pomocniczo, to znaczy gdy zubożony nie dysponuje żadnym innym środkiem prawnym pozwalającym na uzyskanie tego, co mu się należy [zob. w szczególności opinia rzecznika generalnego J. Mazáka w sprawie Masdar (UK)/Komisja, C-47/07 P, EU:C:2008:342, pkt 47, 48].

¹⁹ Zobacz pkt 12–15 niniejszej opinii.

²⁰ Zasady ogólne wynikające z krajowych systemów prawa są również istotne (zob. przypis 50 niniejszej opinii).

²¹ Zobacz w szczególności wyroki: z dnia 22 marca 1983 r., Peters Bauunternehmung, 34/82, EU:C:1983:87, pkt 9, 10; Kalfelis, pkt 15, 16; Wikingerhof, pkt 25.

²² Zobacz w szczególności wyroki: Kalfelis, pkt 19; z dnia 27 października 1998 r., Réunion européenne i in., C-51/97, EU:C:1998:509, pkt 16; a także Wikingerhof, pkt 26.

36. Co się tyczy, po drugie, *celów* rozporządzenia Bruksela I, z jego motywu 12 wynika, że przepisy regulujące jurysdykcję szczególną, przewidziane w art. 5 pkt 1 i w art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia, realizują w szczególności²³ cele bliskości i prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości. W tym względzie Trybunał wielokrotnie orzekał, że wybór oferowany powodowi przez te przepisy został wprowadzony ze względu na istnienie w „sprawach”, których dotyczą, szczególnie ścisłego związku pomiędzy roszczeniem a sądem, do którego może zostać wniesione powództwo, w celu efektywnej organizacji postępowania²⁴.

37. W świetle tych rozważań ogólnych Trybunał w swoim orzecznictwie stopniowo zdefiniował zakres spraw, których „przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy” oraz spraw, których przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”.

38. *Po pierwsze*, z utrwalonego orzecznictwa Trybunału, zapoczątkowanego wyrokiem Handte²⁵, wynika, że stosowanie art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I „zakłada ustalenie istnienia zobowiązania prawnego, dobrowolnie zaciągniętego przez jedną stronę względem drugiej, na którym zostało oparte powództwo”²⁶. Innymi słowy, sprawy, których „przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy”, w rozumieniu tego przepisu, obejmują każde roszczenie oparte na takim zobowiązaniu²⁷.

39. *Po drugie*, zgodnie z równie utrwalonym orzecznictwem wynikającym z wyroku Kalfelis, sprecyzowanym w wyroku Wikingerhof, sprawy, których „przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu” w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, obejmują „każde roszczenie zmierzające do obciążenia odpowiedzialnością pozwanego, które nie należy do zakresu spraw, których przedmiotem jest »umowa lub roszczenia wynikające z umowy«” w rozumieniu art. 5 pkt 1 tego rozporządzenia, a więc które „nie opiera się na zobowiązaniu prawnym dobrowolnie zaciągniętym przez jedną osobę względem drugiej”²⁸.

40. Z łącznej lektury tych definicji wynika, że – jak wyjaśniłem w mojej opinii w sprawie Wikingerhof²⁹ i jak orzekł Trybunał w wyroku o tej samej nazwie³⁰ – powiązanie roszczenia z „umową” w rozumieniu art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I lub z „czynem niedozwolonym lub czynem podobnym do czynu niedozwolonego” w rozumieniu art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia *zależy od zobowiązania, na którym roszczenie to jest oparte*.

²³ Przepisy jurysdykcyjne przewidziane w rozporządzeniu Bruksela I mają ogólnie na celu zapewnienie pewności prawa i w tych ramach wzmocnienie ochrony prawnej osób zamieszkałych na terytorium państw członkowskich. W związku z tym przepisy te powinny być w wysokim stopniu przewidywalne: powód powinien mieć możliwość łatwego ustalenia sądów, przed którymi może wytoczyć powództwo, a pozwany powinien móc racjonalnie przewidzieć, przed które sądy może zostać pozwany (zob. motyw 11 tego rozporządzenia oraz wyrok z dnia 17 czerwca 2021 r., Mittelbayerischer Verlag, C-800/19, EU:C:2021:489, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).

²⁴ Zobacz w szczególności wyroki: z dnia 6 października 1976 r., Industrie Tessili Italiana Como, 12/76, EU:C:1976:133, pkt 13; z dnia 20 lutego 1997 r., MSG, C-106/95, EU:C:1997:70, pkt 29; a także Wikingerhof, pkt 28, 37.

²⁵ Wyrok z dnia 17 czerwca 1992 r., C-26/91, EU:C:1992:268, pkt 15.

²⁶ Wyroki: z dnia 20 stycznia 2005 r., Engler, C-27/02, EU:C:2005:33, pkt 50, 51; z dnia 28 stycznia 2015 r., Kolassa, C-375/13, EU:C:2015:37, pkt 39; a także z dnia 11 listopada 2020 r., Ellmes Property Services, C-433/19, EU:C:2020:900, pkt 37.

²⁷ Zobacz moja opinia w sprawie Wikingerhof, C-59/19, zwana dalej „moją opinią w sprawie Wikingerhof”, EU:C:2020:688, pkt 36.

²⁸ Zobacz w szczególności wyroki: Kalfelis, pkt 18; z dnia 1 października 2002 r., Henkel, C-167/00, EU:C:2002:555, pkt 36; Wikingerhof, pkt 23.

²⁹ Zobacz w szczególności pkt 6, 39, 46, 49, 90 i 118.

³⁰ Zobacz wyrok Wikingerhof, pkt 31.

41. W istocie „test” kwalifikacyjny polega na *zidentyfikowaniu zobowiązania*, na który powołuje się powód przeciwko pozwanemu, a następnie na *określeniu charakteru [wynikającego z niego] obowiązku*, który z kolei zależy od okoliczności lub czynu stanowiącego jego źródło. Jak do tego powrócę, jeżeli źródłem danego obowiązku jest umowa lub inna forma dobrowolnego zobowiązania jednej osoby wobec drugiej strony, zobowiązanie to, a co za tym idzie roszczenie, mają charakter „umowny” w rozumieniu art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I. Natomiast, jeżeli dany obowiązek ma swoje źródło w „zdarzeniu wywołującym szkodę”, obowiązek i roszczenie są związane z „czynem niedozwolonym lub czynem podobnym do czynu niedozwolonego” w rozumieniu art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia³¹. Wreszcie, jeżeli źródło jest inne, wykluczone jest stosowanie jednego lub drugiego przepisu.

42. W tym kontekście rozporządzenie (WE) nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)³² z jednej strony oraz rozporządzenie (WE) nr 864/2007 dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II)³³ z drugiej strony dostarczają użytecznych wskazówek dla określenia charakteru danego obowiązku i tym samym dla orzekania w przedmiocie kwalifikacji opartego na nim roszczenia. Jakkolwiek bowiem rozporządzenia te nie mają dokładnie tego samego zakresu stosowania co odpowiednio art. 5 pkt 1 i art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I³⁴, to jednak stanowią one, w dziedzinie prawa kolizyjnego, odpowiedniki tych przepisów, przy czym te trzy rozporządzenia należy interpretować w miarę możliwości w sposób spójny³⁵.

43. Po dokonaniu tego przypomnienia w dalszych sekcjach wyjaśnię, dlaczego roszczenia o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia co do zasady nie wynikają z „umowy”, z wyjątkiem niektórych przypadków (zob. śródtytuł 1 poniżej), i dlaczego nie są one objęte zakresem spraw, których przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego” (zob. śródtytuł 2 poniżej).

1. Roszczenia o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia co do zasady nie należą do zakresu spraw, których przedmiotem jest „umowa”

44. Jak wyjaśniłem w pkt 38 niniejszej opinii, sprawy, których przedmiotem jest „umowa lub roszczenia wynikające z umowy” w rozumieniu art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I obejmują wszelkie roszczenia oparte na „dobrowolnie zaciągniętym zobowiązaniu prawnym”, to znaczy na „zobowiązaniu umownym” w autonomicznym rozumieniu tego pojęcia, które jest przyjęte w prawie prywatnym międzynarodowym Unii³⁶. Źródłem takiego zobowiązania jest umowa lub inna forma dobrowolnego zobowiązania podjętego przez jedną osobę wobec drugiej³⁷.

³¹ Zobacz moją opinię w sprawie Wikingerhof, pkt 49, a także przytoczone tam odesłania. Zobacz w odniesieniu do niedawnego zastosowania tego „testu” wyrok z dnia 25 marca 2021 r., Obala i lučice, C-307/19, EU:C:2021:236, pkt 88, 89.

³² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 czerwca 2008 r. (Dz.U. 2008, L 177, s. 6).

³³ Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. (Dz.U. 2007, L 199, s. 40).

³⁴ Zobacz pkt 77, 78 niniejszej opinii.

³⁵ Zobacz motyw 7 rozporządzeń Rzym I i Rzym II, jak również moją opinię w sprawie Wikingerhof, pkt 5.

³⁶ Trybunał dokonał zresztą transpozycji tej definicji do rozporządzenia Rzym I (zob. wyrok z dnia 21 stycznia 2016 r., ERGO Insurance i Gjensidige Baltic, C-359/14 i C-475/14, EU:C:2016:40, pkt 44).

³⁷ Pragnę podkreślić, że każdy obowiązek, w tym „zobowiązanie umowne”, ma swoje pierwotne źródło w ustawie. Niemniej jednak chodzi o ustalenie, czy zgodnie z prawem obowiązek ciąży na dłużniku z powodu umowy lub innego dobrowolnie podjętego zobowiązania tego ostatniego, czy też niezależnie od takiego zobowiązania (zob. podobnie wyrok Wikingerhof, pkt 33, 34). Zobacz, w odniesieniu do różnych rodzajów dobrowolnie podjętych zobowiązań uznanych przez Trybunał w orzecznictwie, moją opinię w sprawie Wikingerhof, pkt 37.

45. Tymczasem w ramach roszczenia wywodzonego z bezpodstawnego wzbogacenia obowiązek zwrotu, na który powołuje się powód, nie wynika co do zasady z takiego dobrowolnego zobowiązania podjętego przez pozwanego wobec niego. Przeciwnie, obowiązek ten powstał niezależnie od woli wzbogaconego. Chociaż w niniejszym przypadku poprzedniczka BP EUROPA wszczęła postępowanie egzekucyjne, które doprowadziło do jej wzbogacenia, jej wola do tego właśnie się ograniczyła. Nie miała ona zamiaru zaciągać zobowiązań wobec HRVATSKE ŠUME. Wspomniany obowiązek zwrotu wynika w rzeczywistości bezpośrednio z ustawy, która ze względów słuszności wiąże skutki prawne z brakiem „kauzy” uzasadniającej to wzbogacenie.

46. W konsekwencji obowiązek mający swoje źródło w bezpodstawnym wzbogaceniu nie stanowi co do zasady „dobrowolnie zaciągniętego zobowiązania prawnego” w rozumieniu orzecznictwa dotyczącego art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I. Roszczenie o zwrot wywodzone z takiego wzbogacenia nie wynika zatem co do zasady z „umowy”, o której mowa w tym przepisie³⁸.

47. Lektura rozporządzenia Rzym II potwierdza tę wykładnię. Z art. 2 ust. 1 tego rozporządzenia wynika bowiem, że obowiązek zwrotu, którego źródłem jest bezpodstawne wzbogacenie, jest uważany za „zobowiązanie pozaumowne” objęte zakresem wspomnianego rozporządzenia³⁹ i będące przedmiotem szczególnych norm kolizyjnych na mocy art. 10 tego rozporządzenia.

48. *Niemniej jednak* powyższą wykładnię należy złagodzić. Jak bowiem bardzo słusznie zauważyła Komisja, roszczenia o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia mogą wpisywać się w różne konteksty. W szczególności, choć takie roszczenie może zostać podniesione między osobami, które nie są ponadto związane żadnym stosunkiem prawnym, jak ma to a priori miejsce w przypadku HRVATSKE ŠUME i BP EUROPA⁴⁰, to może ono również być ściśle związane ze stosunkiem umownym istniejącym między stronami sporu lub takim stosunkiem, którego istnienie jest podnoszone przez jedną ze stron sporu.

49. Tymczasem, jak orzekł Trybunał w swoim wyroku Profit Investment SIM⁴¹, roszczenie o zwrot świadczeń wykonanych na podstawie nieważnej umowy (nieistniejącej, bezskutecznej itp.) jest objęte zakresem pojęcia spraw, których przedmiotem jest „umowa lub roszczenia wynikające z umowy” w rozumieniu art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I. Taka sama wykładnia narzuca się moim zdaniem w odniesieniu do roszczeń o zwrot powstających po rozwiązaniu umowy z powodu jej niewykonania lub z nienależnej zapłaty dokonanej w ramach umowy, na przykład gdy dłużnik umowy spłaca dług w wyższej kwocie niż jego rzeczywista wysokość.

³⁸ Zobacz podobnie M. Minois, *Recherche sur la qualification en droit international privé des obligations*, LGDJ, Paris 2020, s. 263. Mam świadomość, że w wyroku z dnia 14 maja 2009 r., *Il Singer* (C-180/06, EU:C:2009:303, pkt 57), Trybunał dał do zrozumienia, jako obiter dictum, że roszczenia o charakterze „przedumownym lub quasi-umownym” są systematycznie objęte zakresem stosowania art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I. Jednakże moim zdaniem chodzi tu o niefortunne sformułowanie. Poza okolicznością, że od czasu wyroku z dnia 17 września 2002 r., *Tacconi* (C-334/00, EU:C:2002:499), zostało ustalone, iż odpowiedzialność przedumowna jest objęta nie owym art. 5 pkt 1, lecz art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia (zob. przypis 80 niniejszej opinii), kategoria „quasi-umów”, która w niektórych systemach prawa krajowego obejmuje bezpodstawne wzbogacenie (zob. pkt 28 niniejszej opinii) nie może ogólnie należeć do zakresu tegoż art. 5 pkt 1 z powodów, które właśnie wyjaśniłem.

³⁹ Zobacz wyrok z dnia 21 stycznia 2016 r., *ERGO Insurance i Gjensidige Baltic*, C-359/14 i C-475/14, EU:C:2016:40, pkt 45, 46. Zobacz także analogicznie wyrok z dnia 16 grudnia 2008 r., *Masdar (UK)/Komisja*, C-47/07 P, EU:C:2008:726, pkt 48.

⁴⁰ Postanowienie odsyłające nie zawiera informacji dotyczących ewentualnych stosunków umownych wpisujących się w tło sprawy rozpatrywanej w postępowaniu głównym. Wynika z niego, *po pierwsze*, że THE BURMAH OIL (Deutschland) była wierzycielem spółki FUTURA. Źródłem rozpatrywanej wierzytelności mogła być umowa istniejąca między tymi dwiema spółkami. *Po drugie*, FUTURA była wierzycielką spółki HRVATSKE ŠUME. Istniała więc może również umowa między tymi dwiema spółkami. Natomiast nie istniał a priori żaden stosunek umowny między THE BURMAH OIL (Deutschland) a HRVATSKE ŠUME (zob. pkt 12 niniejszej opinii).

⁴¹ Wyrok z dnia 20 kwietnia 2016 r., C-366/13, EU:C:2016:282, pkt 55, 58.

50. Jakkolwiek bowiem takie roszczenia o zwrot opierają się niekiedy (ale nie zawsze) w prawie materialnym na zasadach bezpodstawnego wzbogacenia⁴², należy je uznać, do celów stosowania przepisów jurysdykcyjnych przewidzianych w rozporządzeniu Bruksela I, za mające swe źródło w umowie. Powód powołuje się w istocie na „zobowiązanie umowne”, które jego zdaniem jest nieważne lub nie zostało wykonane przez pozwanego, lub które uważa za „wykonane w nadmiernym zakresie”, w celu uzasadnienia przysługującego mu prawa do zwrotu, które stanowi żądany „środek ochrony prawnej” (*remedy*). Takie roszczenie opiera się zatem co do istoty na rozpatrywanym „zobowiązaniu umownym”, ponieważ obowiązek zwrotu, na który powołuje się powód, nie ma statusu autonomicznego⁴³.

51. Ponadto jest zgodne z celami bliskości i prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości, do których zmierza art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, aby sąd właściwy dla sporów dotyczących umowy mógł orzec w przedmiocie konsekwencji jej nieważności, niewykonania lub „wykonania w nadmiernym zakresie”, a w szczególności w kwestii wynikających z tego zwrotów⁴⁴. W szczególności jurysdykcja nie powinna być różna w zależności od tego, czy w odpowiedzi na niewykonanie przez pozwanego zobowiązania umownego powód dochodzi odszkodowania, czy też rozwiązania umowy i zwrotu świadczeń wykonanych przez strony⁴⁵. Ponadto wydanie orzeczenia w przedmiocie takich roszczeń o zwrot wymaga zasadniczo, by sąd rozpoznający sprawę rozstrzygnął kwestie dotyczące umowy – takie jak, w zależności od przypadku, treść danego zobowiązania umownego, jego ważność lub sposób, w jaki pozwany miał je wykonać – oceniając odpowiednie dowody. Istnieje zatem szczególnie ścisły związek pomiędzy roszczeniem a sądem „miejsca, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane” w rozumieniu tego przepisu⁴⁶.

52. Ponadto, *po pierwsze*, art. 12 ust. 1 lit. c) i e) rozporządzenia Rzym I przewiduje, że prawo właściwe dla umowy (tzw. *lex contractus*) reguluje, odpowiednio, skutki niewykonania zobowiązań umownych i skutki nieważności umowy. Prawodawca Unii opowiedział się zatem za „umownym” charakterem roszczeń o zwrot wynikających z rozwiązania lub unieważnienia umowy, a także zobowiązań, na których te roszczenia są oparte. *Po drugie*, z art. 10 ust. 1 rozporządzenia Rzym II wynika, że jeżeli zobowiązanie pozaumowne z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia wiąże się z istniejącym wcześniej pomiędzy stronami stosunkiem umownym (zazwyczaj gdy dłużnik umowny spłaca dług w kwocie przekraczającej jego rzeczywistą

⁴² Jeżeli bowiem umowa, na podstawie której spełniono świadczenia, jest nieważna, wzbogacenie odbiorcy tych świadczeń traci swoją „kauzę” (zob. wyrok z dnia 16 grudnia 2008 r., Masdar (UK)/Komisja, C-47/07 P, EU:C:2008:726, pkt 55). Podobnie nadmierna zapłata dokonana przez dłużnika z tytułu zobowiązania umownego nie ma „kauzy”, ponieważ wykracza ona właśnie poza to, co było prawnie uzasadnione. Niemniej jednak w niektórych prawach, w tym w prawie francuskim i węgierskim, zwroty wynikające z unieważnienia umowy podlegają szczególnym przepisom dotyczącym umów (zob. w szczególności C. Von Bar i in., op.cit., s. 3860).

⁴³ Zobacz analogicznie moją opinię w sprawie Wikingerhof, pkt 99. Można również uznać, że w tym kontekście obowiązek zwrotu powstaje z mocy prawa ze względu na umowę łączącą strony, względnie umowę, której istnienie podnosi jedna ze stron sporu (zob. przypis 37 niniejszej opinii).

⁴⁴ Zobacz podobnie opinia rzecznika generalnego Y. Bota w sprawie Profit Investment SIM, C-366/13, EU:C:2015:274, pkt 69–82; A. Briggs, *Civil Jurisdiction and Judgments*, Informa Law, Oxon, 2009, 5th edition, s. 225–227; U. Magnus, P. Mankowski, *Brussels Ibis Regulation – Commentary*, Köln, Otto Schmidt, 2016, s. 174–176; T. Hartley, *Civil Jurisdiction and Judgments in Europe – The Brussels I Regulation, the Lugano Convention, and the Hague Choice of Court Convention*, Oxford, Oxford University Press, 2017, s. 111; U. Grušić, Unjust enrichment and the Brussels I Regulation, *International & Comparative Law Quarterly*, 2019, vol. 68, No 4, s. 837–868, szczególnie s. 849–861; M. Minois, op.cit., s. 322.

⁴⁵ Ogólnie rzecz ujmując, kwalifikacja nie powinna zależeć od „środka ochrony prawnej” (*remedy*), o który ubiega się powód (zob. przypis 80 niniejszej opinii).

⁴⁶ Zobacz pkt 36 niniejszej opinii. Pragnę podkreślić, że ponieważ „zobowiązaniem[, które stanowi podstawę powództwa]”, w rozumieniu art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I w odniesieniu do takich roszczeń o zwrot jest moim zdaniem zobowiązanie umowne przedstawione w pozwie jako nieważne, niewykonane przez pozwanego lub „wykonane w nadmiernym zakresie” przez powoda (zob. pkt 50 niniejszej opinii), sądem właściwym jest sąd miejsca, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane (zob. podobnie opinia rzecznika generalnej J. Kokott w sprawie Kostanjevec, C-185/15, EU:C:2016:397, pkt 64).

wysokość), prawem właściwym dla tego zobowiązania jest prawo, które reguluje ten stosunek, czyli *lex contractus*. Spójność pomiędzy tymi dwoma rozporządzeniami a rozporządzeniem Bruksela I jest zatem w miarę możliwości zapewniona.

2. *Roszczenia o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia nie należą do zakresu pojęcia spraw, których przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”*

53. Co się tyczy, z kolei, art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, pragnę przypomnieć, że z orzecznictwa zapoczątkowanego wyrokiem Kalfelis, przytoczonego w pkt 39 niniejszej opinii, wynikają dwie kumulatywne przesłanki: przedmiotem roszczenia jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego” w rozumieniu tego przepisu, o ile, *po pierwsze*, „zmierza ono do obciążenia pozwanego odpowiedzialnością”, a *po drugie*, „nie wynika ono z »umowy«” w rozumieniu art. 5 pkt 1 tego rozporządzenia.

54. Z poprzedniej sekcji wynika, że roszczenia o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia nie wynikają z „umowy”, ponieważ opierają się nie na „dobrowolnie zaciągniętym zobowiązaniu prawnym”, lecz na „zobowiązaniu pozaumownym” – chyba że są one ściśle związane z wcześniej istniejącym stosunkiem umownym pomiędzy stronami, lub takim stosunkiem, którego istnienie podnosi któraś ze stron sporu.

55. Pozostaje zatem zbadać, czy takie roszczenie „zmierza do obciążenia pozwanego odpowiedzialnością” w rozumieniu „orzecznictwa Kalfelis”.

56. Jak już wskazałem, podobnie jak rząd chorwacki, nie jestem tego zdania⁴⁷.

57. *W pierwszej kolejności* pragnę przypomnieć, że art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I przyznaje jurysdykcję w sprawach, których przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”, sądowi miejsca, „gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę”. Określenie takiego „zdarzenia wywołującego szkodę” jest zatem nieodzowne dla zastosowania tego przepisu. Stanowi ono więc wyjściowe założenie dla każdego roszczenia w sprawie, której przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego”.

58. Od czasu wydania wyroku Bier⁴⁸ Trybunał podzielił pojęcie „zdarzenia wywołującego szkodę” w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I na dwa odrębne pojęcia: „szkody” (lub, innymi słowy, „uszczerbku”) i „zdarzenia powodującego powstanie tej szkody”⁴⁹. W tym kontekście Trybunał odniósł się do elementów konstytutywnych odpowiedzialności pozaumownej, które wynikają z ogólnych zasad pochodzących z systemów prawa krajowego

⁴⁷ Zobacz także opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, EU:C:2016:225, pkt 58 i moją opinię w sprawie Wikingerhof, przypis 66. Zobacz, przeciwnie, opinia rzecznika generalnego M. Darmona w sprawie Shearson Lehman Hutton, C-89/91, niepublikowana, EU:C:1992:410, pkt 102.

⁴⁸ Wyrok z dnia 30 listopada 1976 r., 21/76, EU:C:1976:166.

⁴⁹ Zobacz wyrok z dnia 30 listopada 1976 r., Bier, 21/76, EU:C:1976:166, pkt 13–15.

państw członkowskich⁵⁰. Trybunał orzekł zatem, że „odpowiedzialność z tytułu czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego może być brana pod uwagę tylko pod warunkiem, iż może zostać ustalony związek przyczynowy pomiędzy szkodą a zdarzeniem, które spowodowało powstanie szkody”⁵¹.

59. W konsekwencji roszczenie „ma na celu obciążenie pozwanego odpowiedzialnością” w rozumieniu wyroku Kalfelis, jeżeli opiera się ono na „zdarzeniu wywołującym szkodę”, które można przypisać pozwanemu i które wyrządziło powodowi szkodę⁵². Zgodnie z orzecznictwem Trybunału i zasadami ogólnymi, o których mowa w poprzednim punkcie, takie „zdarzenie wywołujące szkodę” jest czynem niedozwolonym, czyli działaniem lub zaniechaniem naruszającym obowiązek lub zakaz nałożony przez prawo na każdą osobę i wyrządzającym szkodę innej osobie⁵³.

60. Sąd odsyłający zastanawia się jednak, czy rozróżnienie dokonane w art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I w szeregu wersji językowych na „czyn niedozwolony” i „czyn podobny do czynu niedozwolonego” nie wymaga szerszej wykładni zakresu stosowania tego przepisu. W tym kontekście skłania się on do uznania, że drugie pojęcie może obejmować, w przeciwieństwie do pierwszego, zdarzenia prawne inne niż „zdarzenia wywołujące szkodę”.

61. Moim zdaniem tak nie jest. Trybunał słusznie nigdy nie dokonał rozróżnienia w orzecznictwie dotyczącym art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I na „czyny niedozwolone” i „czyny podobne do czynów niedozwolonych”. Poza tym, że rozróżnienie to nie występuje we wszystkich wersjach językowych tego rozporządzenia⁵⁴, obecność terminu „czyn podobny do czynu niedozwolonego” w niektórych z nich nie ma na celu rozszerzenia zakresu stosowania tego przepisu. W rzeczywistości chodzi o ślad prawa francuskiego, które ma tę szczególną cechę, że oddziela odpowiedzialność cywilną wynikającą z czynów umyślnych (czyny niedozwolone) od odpowiedzialności wynikającej ze zdarzeń wywołujących szkodę popełnionych z powodu lekkomyślności lub niedbalstwa (czyny podobne do czynów niedozwolonych)⁵⁵. Podsumowując,

⁵⁰ Zobacz wyrok z dnia 30 listopada 1976 r., Bier, 21/76, EU:C:1976:166, pkt 17. W tym względzie Trybunał orzeka niekiedy, że pojęcia użyte w rozporządzeniu Bruksela I powinny być interpretowane w oparciu z jednej strony o cele i systematykę tego rozporządzenia, a z drugiej – o *zasady ogólne wynikające z całokształtu systemów prawa krajowego* (zob. w szczególności wyrok z dnia 25 marca 2021 r., Obala i lučice, C-307/19, EU:C:2021:236, pkt 60 i przytoczone tam orzecznictwo). Kategorie zawarte w rozporządzeniu Bruksela I obejmują bowiem pojęcia wynikające z prawa cywilnego, handlowego i procesowego („umowa”, „czyn niedozwolony” itp.), których znaczenia nie można wywieść wyłącznie z celów i systematyki tego rozporządzenia. Aby nadać tym pojęciom autonomiczną definicję, Trybunał opiera się, w sposób wyraźny lub dorozumiany, w szczególności na tych właśnie zasadach ogólnych, które pozwalają na określenie „istoty” każdego z nich. We wszystkich przypadkach spornych powinna przeważać kwalifikacja, która jest najbardziej zgodna z celami i systematyką wspomnianego rozporządzenia (zob. analogicznie moja opinia w sprawie Verein für Konsumenteninformation, C-272/18, EU:C:2019:679, pkt 47).

⁵¹ Wyrok z dnia 30 listopada 1976 r., Bier, 21/76, EU:C:1976:166, pkt 16. Zobacz także wyroki: z dnia 16 lipca 2009 r., Zuid-Chemie, C-189/08, EU:C:2009:475, pkt 28; z dnia 18 lipca 2013 r., ÖFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 34; a także z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana, C-572/14, EU:C:2016:286, pkt 41.

⁵² Zobacz wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana, C-572/14, EU:C:2016:286, pkt 39, 40.

⁵³ Zobacz podobnie wyroki: z dnia 17 września 2002 r., Tacconi, C-334/00, EU:C:2002:499, pkt 25, 27; z dnia 1 października 2002 r., Henkel, C-167/00, EU:C:2002:555, pkt 41, 42; z dnia 18 lipca 2013 r., ÖFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 35–38; z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana, C-572/14, EU:C:2016:286, pkt 50; a także Wikingerhof, pkt 33, 34 i 36. Koncepcja czynu niedozwolonego wynika z różnych wersji językowych rozporządzenia Bruksela I [zob. w szczególności wersje w języku włoskim („in materia di *illeciti civili* dolosi o colposi”) i w języku niderlandzkim („*onrechtmatige daad*”) (wyróżnienie moje)]. Nie można jednak wykluczyć, że art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia ma zastosowanie również do szczególnych przypadków odpowiedzialności nieopartej na winie, w których ustawa przewiduje, że niektóre rodzaje działalności, składają zgodne z prawem, pociągają za sobą odpowiedzialność za szczególne szkody spowodowane przez tę działalność innym osobom. Niemniej jednak w niniejszej sprawie nie mamy do czynienia z tą szczególną sytuacją.

⁵⁴ Zgodnie z moimi badaniami termin „czyn podobny do czynu niedozwolonego” występuje w pewnej postaci w art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I w wersjach językowych: bułgarskiej, hiszpańskiej, czeskiej, niemieckiej, greckiej, angielskiej, francuskiej, chorwackiej, włoskiej, łotewskiej, litewskiej, węgierskiej, maltańskiej, polskiej, rumuńskiej i słoweńskiej. Termin ten nie pojawia się w wersjach językowych: duńskiej, estońskiej, niderlandzkiej, portugalskiej, słowackiej, fińskiej i szwedzkiej tego rozporządzenia.

⁵⁵ Zobacz art. 1241 francuskiego kodeksu cywilnego. Rozróżnienie to wynika ponadto wyraźnie z włoskiej wersji językowej rozporządzenia Bruksela I („in materia di *illeciti civili dolosi o colposi*”) (wyróżnienie moje).

wspomniany termin sprowadza się do wskazania w odnośnych wersjach, że przepis ten obejmuje „zdarzenia wywołujące szkodę” niezależnie od tego, czy zostały one popełnione umyślnie, czy też na skutek niedbalstwa⁵⁶. „Czyny niedozwolone” i „czyny podobne do czynów niedozwolonych” stanowią dwa wyrażenia tych samych „zdarzeń”. Ponadto, jak wskazuje sam sąd odsyłający, gdyby pojęcie „czynu podobnego do czynu niedozwolonego” obejmowało inne rodzaje zdarzeń prawnych, wspomniany art. 5 pkt 3 nie określałby łącznika jurysdykcji dla rozpatrywanych roszczeń.

62. Z powyższych rozważań wynika, że roszczenie „ma na celu obciążenie pozwanego odpowiedzialnością” w rozumieniu wyroku Kalfelis i w związku z tym wynika z „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego” w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, jeżeli wywodzi się ono z zobowiązania pozaumownego, które – jak wyjaśniłem w pkt 41 niniejszej opinii – ma swoje źródło w „zdarzeniu wywołującym szkodę” („czynnie niedozwolonym” lub „czynnie podobnym do czynu niedozwolonego”), tak jak zostało ono zdefiniowane w pkt 59 niniejszej opinii⁵⁷. Natomiast roszczenie wywodzone z zobowiązania pozaumownego, którego źródłem jest zdarzenie prawne inne niż „zdarzenie wywołujące szkodę”, nie jest objęte zakresem tego przepisu. Podsumowując, wspomniany przepis obejmuje nie wszystkie zobowiązania pozaumowne, lecz ich podkategorię, którą określiłbym jako „zobowiązania z tytułu czynów niedozwolonych lub z tytułu czynów podobnych do czynów niedozwolonych”.

63. Tak więc, o ile kategoria, jaką stanowi „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”, zgodnie z jej wykładnią dokonaną w wyroku Kalfelis, obejmuje dużą różnorodność rodzajów odpowiedzialności⁵⁸, o tyle wbrew temu, co sugeruje Komisja, nie chodzi tu o „kategorię dopełniającą” obejmującą wszelkie roszczenia wywodzone z zobowiązania cywilnoprawnego lub z zobowiązania na gruncie prawa handlowego, które nie mają charakteru „umownego lub roszczenia wynikającego z umowy” w rozumieniu art. 5 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I⁵⁹. W wyroku tym Trybunał wskazał jedynie, że ów przepis i art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia *wzajemnie się wykluczają*, ponieważ to samo roszczenie z tytułu odpowiedzialności cywilnej nie może być objęte jednocześnie zakresem tych dwóch przepisów⁶⁰. Niemniej jednak istnieją roszczenia, które nie są objęte ani jednym, ani drugim, ponieważ są one wywodzone z zobowiązań, które nie wynikają ani z „umowy”, ani z „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego”.

⁵⁶ Zobacz w szczególności A. Dickinson, *The Rome II Regulation*, Oxford University Press, 2008, s. 347, 348; a także U. Magnus, P. Mankowski, op.cit., s. 271. Zresztą moim zdaniem nawet przypadki odpowiedzialności na zasadzie ryzyka, które zależą wyłącznie od stwierdzenia czynu niedozwolonego wyrządzającego szkodę, niezależnie od jakiegokolwiek elementu moralnego, są objęte tym przepisem.

⁵⁷ Zobacz moją opinię w sprawie Wikingerhof, pkt 46. W odwrotnej perspektywie Trybunał posłużył się już pojęciem „wierzitelności opartej na czynie niedozwolonym” (wyrok z dnia 25 października 2012 r., Folien Fischer i Fofitec, C-133/11, EU:C:2012:664, pkt 43).

⁵⁸ Zobacz wyrok z dnia 30 listopada 1976 r., Bier, 21/76, EU:C:1976:166, pkt 18. Zobacz, w odniesieniu do różnych przykładów, moją opinię w sprawie Wikingerhof, pkt 48.

⁵⁹ Zobacz opinie: rzecznika generalnego C. Gulmanna w sprawie Reichert i Kockler (C-261/90, niepublikowana, EU:C:1992:78, s. 2169); rzecznika generalnego F.G. Jacobsa w sprawie Engler (C-27/02, EU:C:2004:414, pkt 53–57); rzecznika generalnego M. Bobeka w sprawie Feniks (C-337/17, EU:C:2018:487, pkt 98). Prawdą jest, że w wyrokach: z dnia 27 października 1998 r., Réunion européenne i in. (C-51/97, EU:C:1998:509, pkt 24), z dnia 13 marca 2014 r., Brogsitter (C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 27) i z dnia 28 stycznia 2015 r., Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, pkt 44), Trybunał wskazał, iż jeżeli rozpatrywane roszczenia nie dotyczą „umowy”, należy je uznać za wchodzące w zakres pojęcia „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego albo roszczeń wynikających z takiego czynu”. Jednakże Trybunał przeprowadził takie rozumowanie z tego względu, że roszczenia te opierały się w każdym razie na bezprawnym czynie, który można przypisać pozwanemu, wyrządzającym szkodę powodowi. Jedyną kwestią było ustalenie, czy odpowiedzialność miała charakter *ex contractu* czy *ex delicto*.

⁶⁰ Zobacz wyrok Wikingerhof, pkt 26.

64. Tymczasem, w drugiej kolejności, jakkolwiek roszczenie o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia rzeczywiście opiera się na zobowiązaniu pozaumownym⁶¹, to jednak zobowiązanie to nie ma źródła w „zdarzeniu wywołującym szkodę”, które można przypisać pozwanemu w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I⁶². Jak bowiem wskazał w istocie sąd odsyłający, bezpodstawne wzbogacenie nie może zostać uznane za takie „zdarzenie”. Wbrew twierdzeniom rządu czeskiego i Komisji nie chodzi zatem o „czyn podobny do czynu niedozwolonego” w rozumieniu tego przepisu.

65. Obowiązek zwrotu, na którym opiera się takie roszczenie, wynika bowiem ze wzbogacenia się przez pozwanego i braku (lub raczej w niniejszym przypadku ustania z mocą wsteczną) „kauzy”⁶³. W związku z tym, jak słusznie podnosi rząd chorwacki, takie roszczenie *nie zakłada jakiegokolwiek czynu lub zaniechania ze strony wspomnianego pozwanego*. Nie chodzi tu o przesłankę bezpodstawnego wzbogacenia. Omawiany obowiązek powstaje samoczynnie, *niezależnie* od jego zachowania⁶⁴.

66. Rząd czeski odpowiada, że zdarzenie powodujące wzbogacenie, czyli w niniejszym przypadku wszczęcie postępowania egzekucyjnego, które zostało później uznane za niedopuszczalne, należy traktować jak „zdarzenie wywołujące szkodę” w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I.

67. Jednakże moim zdaniem takie zrównanie nie ma racji bytu. *Przede wszystkim*, w ścisłym tego słowa znaczeniu, obowiązek leżący u podstaw roszczenia o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia nie ma źródła w zdarzeniu powodującym takie wzbogacenie, lecz w samym wzbogaceniu. *Następnie* to zdarzenie powodujące wzbogacenie nie zawsze można przypisać pozwanemu. Przeciwnie, można je często przypisać powodowi, który na przykład w wyniku błędu przekaze nienależną kwotę pieniędzy. *Wreszcie* jakkolwiek w niniejszym przypadku wszczęcie postępowania egzekucyjnego nastąpiło z inicjatywy strony pozwanej w postępowaniu głównym, to jednak nie można tego uznać za „zdarzenie wywołujące szkodę” przypisać pozwanej, ponieważ taki czyn nie jest w żaden sposób bezprawny.

68. Komisja odpowiada natomiast, że „zdarzeniem wywołującym szkodę” w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I jest okoliczność, iż pozwana w postępowaniu głównym nie zwróciła powódce w postępowaniu głównym spornego wzbogacenia z naruszeniem art. 1111 ustawy o zobowiązaniach⁶⁵.

69. Ten argument mnie nie przekonuje. Podnoszony obowiązek zwrotu istniał bowiem z założenia przed ewentualną odmową przez pozwaną w postępowaniu głównym jego wykonania. Nie można zatem uznać, że wspomniany obowiązek wynika z jej zachowania, unikając jednocześnie w rozumowaniu błędnego koła. Źródło rozpatrywanego obowiązku jest wcześniejsze: pragnę przypomnieć, że powstał on w chwili otrzymania bezpodstawnego wzbogacenia (lub raczej w chwili, gdy postępowanie egzekucyjne zostało uznane za niedopuszczalne ze skutkiem *ex tunc*).

⁶¹ Zobacz pkt 54 niniejszej opinii.

⁶² Zobacz podobnie wyrok House of Lords (Zjednoczone Królestwo) z dnia 30 października 1997 r. w sprawie Kleinwort Benson Ltd przeciwko City of Glasgow District Council [1997] UKHL 43; U. Magnus i P. Mankowski, *op.cit.*, s. 272; H. Gaudemet-Tallon, *Compétence et exécution des jugements en Europe*, 4e édition, Paris, LGDJ, 2010, s. 219; U. Grušić, *op.cit.*, s. 86; a także M. Minois, *op.cit.*, s. 262–265.

⁶³ Zobacz pkt 32 niniejszej opinii.

⁶⁴ Zobacz podobnie wyrok z dnia 16 grudnia 2008 r., Masdar (UK)/Komisja, C-47/07 P, EU:C:2008:726, pkt 49; opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, EU:C:2016:225, pkt 62.

⁶⁵ Przytoczony w pkt 11 niniejszej opinii.

70. Ponadto gdyby sama okoliczność, że pozwany nie wykonał wcześniej istniejącego obowiązku, miała być traktowana jako „zdarzenie wywołujące szkodę”, art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I miałby bardzo szeroki zakres stosowania, ponieważ powództwo w sprawach cywilnych i handlowych jest co do zasady uzasadnione niewykonaniem przez pozwanego podnoszonego obowiązku⁶⁶.

71. Wbrew temu, co twierdzi Komisja, sytuacja nie jest porównywalna z sytuacją w sprawie zakończonej wyrokiem Austro-Mechana⁶⁷, na którą również powołał się sąd odsyłający. Okoliczności tej sprawy są bowiem moim zdaniem bardzo szczególne.

72. Należy przypomnieć, że w wyroku tym Trybunał orzekł, iż roszczenie o zapłatę „godziwej rekompensaty” przewidzianej w art. 5 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2001/29/WE w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym⁶⁸, takie jak roszczenie podniesione przez Austro-Mechana, organizację zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, przeciwko spółkom Amazon, wchodzi w zakres postępowań, których przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenie wynikające z takiego czynu” w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I⁶⁹. Podstawą tego roszczenia był obowiązek zapłaty tej „rekompensaty”, który ciążył na Amazonie na mocy prawa austriackiego z tytułu sprzedaży nośników zapisu na terytorium austriackim⁷⁰. Nie chodziło tu o czyn niedozwolony. Niemniej jednak zachowanie to przyczyniło się do powstania szkody wyrządzonej podmiotom praw autorskich poprzez sporządzanie kopii ich przedmiotów objętych ochroną na użytek prywatny. Tymczasem zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału wspomniana „rekompensata” ma na celu naprawienie tej szkody. Austro-Mechana, jako organizacja zbiorowego zarządzania, otrzymywała tę „rekompensatę” na rzecz reprezentowanych przez nią podmiotów praw. Szkada, na którą się ona powoływała, była zatem w rzeczywistości szkodą tych podmiotów praw. Podsumowując, obowiązek stanowiący podstawę tego roszczenia miał rzeczywiście swoje źródło ostatecznie w „zdarzeniu wywołującym szkodę”⁷¹. Ponadto sądy austriackie były najbardziej odpowiednie do dokonania oceny szkody poniesionej przez te podmioty praw z powodu kopii na użytek prywatny sporządzonych przez austriackich konsumentów (które potencjalnie zależały od liczby nośników zapisu sprzedawanych w Austrii przez spółki Amazon), a tym samym do wydania orzeczenia w przedmiocie wysokości „godziwej rekompensaty”, która powinna być wypłacona przez te spółki⁷².

73. W trzeciej kolejności wykładnia, zgodnie z którą roszczenie o zwrot z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia nie jest objęte zakresem stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, znajduje moim zdaniem potwierdzenie w innym fragmencie wyroku Kalfelis. Pragnę przypomnieć, że

⁶⁶ Zobacz opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, EU:C:2016:225, pkt 61. Co byłoby sprzeczne z zasadą ścisłej wykładni tego przepisu (zob. pkt 83 niniejszej opinii).

⁶⁷ Wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., C-572/14, EU:C:2016:286.

⁶⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. (Dz.U. 2001, L 167, s. 10).

⁶⁹ Pragnę przypomnieć, że państwa członkowskie, które ustanawiają w swoim ustawodawstwie wyjątek od prawa do zwielokrotniania przysługującego podmiotom praw autorskich dotyczący kopii ich przedmiotów objętych ochroną na użytek prywatny (zwany „wyjątkiem dotyczącym kopii na użytek prywatny”), muszą przewidzieć zapłatę „godziwej rekompensaty” na rzecz tych podmiotów. Chociaż co do zasady obowiązek uiszczenia tej „rekompensaty” powinien spoczywać na użytkownikach, którzy sporządzają te kopie, państwa członkowskie mogą również przenieść go na podmioty wprowadzające do obrotu nośniki zapisu umożliwiające tworzenie tych kopii [zob. art. 5 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2001/29 oraz wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana, C-572/14, EU:C:2016:286, pkt 17–26 i przytoczone tam orzecznictwo].

⁷⁰ Zobacz wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana, C-572/14, EU:C:2016:286, pkt 37.

⁷¹ Wyrok ten dotyczy więc szczególnych przypadków, o których mowa w przypisie 53 niniejszej opinii.

⁷² Zobacz podobnie moja opinia w sprawie Austro-Mechana, C-572/14, EU:C:2016:90, pkt 93. Przeciwnie, taka bliskość nie występuje moim zdaniem w niniejszej sprawie (zob. pkt 84–89 niniejszej opinii).

w sprawie, w której zapadł ten wyrok, jednostka pozwała swój bank w następstwie bezwocnych transakcji giełdowych i w tych ramach podniosła kumulatywne roszczenia oparte na trzech rodzajach podstaw, a mianowicie odpowiedzialności umownej, odpowiedzialności za czyn niedozwolony i wreszcie bezpodstawnym wzbogaceniu. W tym kontekście sąd odsyłający zwrócił się do Trybunału w szczególności z pytaniem, czy sąd mający jurysdykcję na podstawie art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I do orzekania w przedmiocie roszczenia opartego na odpowiedzialności za czyn niedozwolony miał jurysdykcję również pomocniczo w odniesieniu do roszczeń opartych na odpowiedzialności umownej i bezpodstawnym wzbogaceniu.

74. Trybunał odpowiedział na to pytanie, „że sąd mający zgodnie z [art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I] jurysdykcję do rozpoznania części powództwa opartego na przepisach prawnych dotyczących odpowiedzialności deliktowej nie ma jurysdykcji do rozpoznania pozostałych części tego powództwa, *które nie są oparte na takich przepisach*”⁷³. Tymczasem, odczytywane w kontekście przypomnianym w poprzednim punkcie, wyrażenie „podstawy niewynikające z czynu niedozwolonego” odsyła w sposób dorozumiany, lecz konieczny, do odpowiedzialności umownej i *bezpodstawnego wzbogacenia*.

75. *W czwartej kolejności*, w przeciwieństwie do rządu czeskiego i Komisji, uważam, że treść rozporządzenia Rzym II nie podważa, a przeciwnie, wspiera wykładnię zaproponowaną w niniejszej opinii.

76. O ile bowiem, jak wskazałem w pkt 47 niniejszej opinii, rozporządzenie to zalicza do „zobowiązań pozaumownych” objętych jego zakresem stosowania zobowiązania wynikające z bezpodstawnego wzbogacenia, o tyle w ramach wspomnianego rozporządzenia należą one do *szczególnej kategorii*⁷⁴.

77. Dokładniej rzecz ujmując, rozporządzenie Rzym II zawiera, *po pierwsze*, w rozdziale II przepisy mające zastosowanie do zobowiązań pozaumownych wynikających ze „zdarzenia powodującego szkodę”. Moim zdaniem pojęcie to powinno mieć takie samo znaczenie jak pojęcie identyczne, zawarte w art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I⁷⁵. Chodzi tutaj zatem o „zobowiązania wynikające z czynów niedozwolonych lub czynów podobnych do czynów niedozwolonych”, o których mowa w pkt 62 niniejszej opinii⁷⁶. Ów rozdział II obejmuje zatem te same zobowiązania co wspomniany art. 5 pkt 3⁷⁷.

78. *Po drugie*, rozporządzenie Rzym II gromadzi w rozdziale III zasady mające zastosowanie do zobowiązań pozaumownych wynikających ze „zdarzenia innego niż czyn niedozwolony”⁷⁸. Roszczenia oparte na rozpatrywanych zobowiązaniach z założenia nie powinny wchodzić

⁷³ Wyrok Kalfelis, pkt 19 (wyróżnienie moje).

⁷⁴ Co jest zgodne z faktem, że w prawie materialnym państw członkowskich bezpodstawne wzbogacenie należy do kategorii *sui generis* (zob. pkt 29 niniejszej opinii).

⁷⁵ Biorąc pod uwagę troskę o spójność wykładni tych dwóch rozporządzeń wyrażoną przez prawodawcę Unii (zob. pkt 42 niniejszej opinii).

⁷⁶ W przeciwieństwie do niektórych wersji językowych rozporządzenia Bruksela I, rozporządzenie Rzym II nie odnosi się do pojęcia „czynu podobnego do czynu niedozwolonego”. W motywach 11 i 12 tego ostatniego rozporządzenia uściślono jednak, że zawarte w nim normy kolizyjne mają zastosowanie w szczególności do „odpowiedzialności za czyn niedozwolony” i „odpowiedzialności na zasadzie ryzyka”.

⁷⁷ Zobacz podobnie wyrok z dnia 28 lipca 2016 r., Verein für Konsumenteninformation, C-191/15, EU:C:2016:612, pkt 39. Z tym tylko, że przedmiotowy zakres stosowania rozporządzenia Bruksela I zawiera wyłączenia, które nie znajdują się w rozporządzeniu Rzym II, i odwrotnie.

⁷⁸ Zobacz motyw 29 rozporządzenia Rzym II.

w zakres stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I⁷⁹. Tymczasem ów rozdział III obejmuje bezpodstawne wzbogacenie. Klasyfikacja ta potwierdza, że obowiązek zwrotu stanowiący podstawę roszczenia opartego na takim wzbogaceniu nie ma źródła w „zdarzeniu wywołującym szkodę” w rozumieniu wspomnianego art. 5 pkt 3⁸⁰.

79. *Biorąc pod uwagę powyższe rozważania*, jestem zdania, że roszczenia o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia nie są objęte zakresem stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I⁸¹.

80. Wbrew temu, co sugeruje rząd czeski, wykładnia ta nie prowadzi do odmowy ochrony prawnej. W sytuacjach, w których art. 5 pkt 1 tego rozporządzenia nie znajduje zastosowania⁸², wynika z tego po prostu, że podmiot prawa nie ma możliwości wyboru jurysdykcji przy wytaczaniu powództwa z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, które powinno zostać wniesione do sądów państwa członkowskiego, w którym pozwany ma miejsce zamieszkania, względnie siedzibę, zgodnie z zasadą ogólną przewidzianą w art. 2 ust. 1 wspomnianego rozporządzenia⁸³.

81. *Ponadto* rezultat ten jest, *po pierwsze*, w pełni zgodny z systemem rozporządzenia Bruksela I. Pragnę przypomnieć, że opiera się on właśnie na *zasadzie* jurysdykcji sądu miejsca zamieszkania pozwanego⁸⁴. W tym względzie Trybunał wielokrotnie orzekał, że ta ogólna zasada, która jest wyrazem maksymy actor sequitur forum rei⁸⁵, wynika z okoliczności, iż ten ostatni z reguły może łatwiej bronić się przed sądami swojego miejsca zamieszkania⁸⁶. Ta decyzja o faworyzowaniu

⁷⁹ Ponownie odsyłam do pkt 62 niniejszej opinii. W tym względzie zakres stosowania rozporządzenia Rzym II jest moim zdaniem szerszy niż zakres stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I. Prawdą jest, że w wyroku z dnia 17 września 2002 r., Tacconi (C-334/00, EU:C:2002:499), Trybunał orzekł, iż powództwo z tytułu odpowiedzialności przedumownej wchodzi w zakres pojęcia spraw dotyczących „czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego albo roszczeń wynikających z takiego czynu” w rozumieniu tego przepisu, podczas gdy prawodawca Unii zaliczył „culpa in contrahendo” w art. 12 rozporządzenia Rzym II do „zdarzeń innych niż czyn niedozwolony”. Wynika z tego pewna niespójność. Jak bowiem orzekł Trybunał, obowiązek naprawienia szkody spowodowanej nieuzasadnionym zerwaniem negocjacji umownych wynika ze „zdarzenia wywołującego szkodę”, które można przypisać pozwanemu, a mianowicie naruszenia zasad prawa, które nakładają na strony obowiązek działania w dobrej wierze w takich negocjacjach (zob. pkt 25 i 27 wspomnianego wyroku).

⁸⁰ Twierdzenie Komisji zawarte na s. 8 uzasadnienia wniosku rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), przedstawionego w dniu 22 lipca 2003 r. [COM(2003) 427 wersja ostateczna], zgodnie z którym bezpodstawne wzbogacenie należy do „czynów podobnych do czynów niedozwolonych”, jest zatem moim zdaniem błędne. „Czyny podobne do czynów niedozwolonych” objęte są, jako „czyny niedozwolone”, rozdziałem II rozporządzenia Rzym II, w przeciwieństwie do bezpodstawnego wzbogacenia.

⁸¹ Pragnę podkreślić, że decydującym elementem nie jest to, że przedmiotem takiego roszczenia jest *zwrot* mienia. Jak wskazałem w pkt 41 niniejszej opinii, kwalifikacja roszczenia zależy od *źródła* obowiązku, na którym roszczenie to się opiera, a nie od żądanego przez powoda „środka ochrony prawnej” (*remedy*). A zatem moim zdaniem roszczenia o zwrot oparte na „zdarzeniu wywołującym szkodę” (zob. pojęcie „restitution for wrongdoing” w *Common law*) są objęte zakresem stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I (zob. podobnie U. Magnus i P. Mankowski, *op.cit.*, s. 272). Podobnie jest, *mutatis mutandis*, w ramach rozporządzenia Rzym II (zob. A. Dickinson, *op.cit.*, s. 301–307, 496 i 497).

⁸² Zobacz pkt 44–52 niniejszej opinii.

⁸³ Sytuacja różni się zatem znacznie od sytuacji rozpatrywanej w wyroku z dnia 16 grudnia 2008 r., Masdar (UK)/Komisja (C-47/07 P, EU:C:2008:726), przywołanym przez rząd czeski. W wyroku tym Trybunał orzekł, że sądy Unii (które na podstawie art. 268 TFUE i art. 340 akapit drugi TFUE są wyłącznie właściwe do orzekania w przedmiocie roszczeń „z zakresu odpowiedzialności pozaumownej” skierowanych przeciwko Unii) są również z tego tytułu właściwe do rozpoznania powództwa opartego na bezpodstawnym wzbogaceniu (zob. pkt 48 tego wyroku). Tymczasem zdaniem Trybunału przeciwna wykładnia wiązałaby się z ryzykiem odmowy ochrony prawnej. Skoro bowiem sądy krajowe są właściwe w systemie traktatu FUE do orzekania w przedmiocie „odpowiedzialności umownej” Unii, zaś sądy Unii do rozpoznania jej „odpowiedzialności pozaumownej”, ścisła wykładnia drugiego pojęcia mogłaby potencjalnie prowadzić do powstania negatywnego sporu kompetencyjnego, ponieważ ani sądy krajowe, ani sądy Unii nie byłyby uprawnione do rozpoznania takiego powództwa (zob. pkt 49 wspomnianego wyroku). Problem ten nie występuje natomiast w ramach systematyki rozporządzenia Bruksela I.

⁸⁴ Zobacz pkt 35 niniejszej opinii.

⁸⁵ Maksyma ta wyraża pogląd, zgodnie z którym powód powinien pozwać pozwanego przed sądy miejsca zamieszkania tego ostatniego.

⁸⁶ Zobacz w szczególności wyroki: z dnia 17 czerwca 1992 r., Handte, C-26/91, EU:C:1992:268, pkt 14; z dnia 13 lipca 2000 r., Group Josi, C-412/98, EU:C:2000:399, pkt 35; a także z dnia 19 lutego 2002 r., Besix, C-256/00, EU:C:2002:99, pkt 52.

pozwanego jest z kolei uzasadniona tym, że co do zasady znajduje się on w słabszej pozycji w postępowaniu, ponieważ to nie on podjął inicjatywę w sprawie, działanie powoda jest natomiast w niego wymierzone⁸⁷.

82. Nie można zatem twierdzić, jak czyni to Komisja, że w dziedzinie zobowiązań nie powinna istnieć „luka prawna” między art. 5 pkt 1 a art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I i że w związku z tym zawsze powinna istnieć alternatywa dla jurysdykcji sądów państwa członkowskiego miejsca zamieszkania pozwanego. Gdyby dodatkowe jurysdykcje przewidziane w tych przepisach były zawsze dostępne, zasada ogólna zostałaby odsunięta na drugi plan, a powód stałby się uprzywilejowany, wbrew woli prawodawcy Unii⁸⁸.

83. Przeciwnie, zgodnie z tym, co właśnie wyjaśniłem, Trybunał wielokrotnie orzekał, że art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, jako odstępstwo od tej zasady ogólnej, podlega ścisłej wykładni, w związku z czym nie można go interpretować, „wykraczając poza przypadki wyraźnie przewidziane” w tym przepisie⁸⁹. Tymczasem interpretowanie terminu „zdarzenie wywołujące szkodę” w sposób tak szeroki, jak sugerują rząd czeski lub Komisja, sprowadzałoby się właśnie do zastosowania wspomnianego przepisu do sytuacji, której on nie przewiduje w sposób wyraźny, a mianowicie do sytuacji bezpodstawnego wzbogacenia⁹⁰.

84. *Po drugie*, nie jestem przekonany, że cele bliskości i prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości leżące u podstaw art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I⁹¹ wymagają odmiennej wykładni.

85. Poza tym, że cele te nie pozwalają w żadnym razie na odejście od treści wspomnianego art. 5 pkt 3, mam bowiem wątpliwości co do tego, czy w niniejszym przypadku istnieje „szczególnie ścisły” związek między roszczeniem rozpatrywanym w postępowaniu głównym a sądem chorwackim, do którego powódka w postępowaniu głównym wniosła powództwo, a zatem co do tego, czy sąd ten siłą rzeczy jest bardziej odpowiedni niż sądy niemieckie do orzekania w przedmiocie twierdzeń tej spółki, to znaczy ustalenia, czy przesłanki takiego wzbogacenia zostały spełnione⁹², w szczególności w zakresie gromadzenia i oceny dowodów mających znaczenie w tym względzie.

86. Sąd odsyłający, z którym zgadzają się rząd czeski i Komisja, uważa, że tak jest ze względu na to, iż zdarzenie powodujące wzbogacenie, a mianowicie postępowanie egzekucyjne wszczęte przez poprzedniczkę prawną BP EUROPA, miało miejsce w Chorwacji. Wszystkie istotne okoliczności faktyczne są zatem związane z tym państwem, podczas gdy jedynie siedziba pozwanej w postępowaniu głównym znajduje się w Niemczech.

⁸⁷ Zobacz wyrok z dnia 20 marca 1997 r., Farrell, C-295/95, EU:C:1997:168, pkt 19.

⁸⁸ Zobacz w tym względzie opinia rzecznika generalnego F.G. Jacobsa w sprawie Engler, C-27/02, EU:C:2004:414, pkt 55.

⁸⁹ Zobacz w szczególności wyrok z dnia 18 lipca 2013 r., ÖFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo.

⁹⁰ Ta logika ścisłej wykładni narzuca się, tym bardziej że przeciwne rozwiązanie prowadziło w wielu przypadkach do przyznania jurysdykcji sądowi miejsca zamieszkania powoda, ustanawiając w ten sposób forum actoris diametralnie sprzeczne z zasadą ogólną przewidzianą w rozporządzeniu Bruksela I (zob. wyrok z dnia 19 września 1995 r., Marinari, C-364/93, EU:C:1995:289, pkt 13). Komisja sugeruje bowiem uznanie za „miejsce, w którym szkoda się urzeczywistniła”, miejsca, w którym wzbogacenie powinno być zostać zwrócone powodowi – co moim zdaniem doprowadzi w większości przypadków do wskazania miejsca zamieszkania powoda.

⁹¹ Zobacz pkt 36 niniejszej opinii.

⁹² Przypomniane w pkt 31 niniejszej opinii.

87. Jednakże, aby orzec w przedmiocie roszczenia o zwrot wywodzonego z bezpodstawnego wzbogacenia, należy przede wszystkim ustalić, czy miało miejsce właśnie takie wzbogacenie. Tak więc to nie sądy miejsca, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące wzbogacenie, lecz, jako opcja do wyboru, sądy miejsca, w którym pozwany miał się wzbogacić, wydają się najbardziej odpowiednie do wydania orzeczenia w przedmiocie takiego roszczenia.

88. Analogicznie art. 10 ust. 3 rozporządzenia Rzym II stanowi, że w przypadku gdy bezpodstawne wzbogacenie nastąpiło w braku uprzednio istniejącego stosunku między stronami i gdy strony nie mają miejsca zwykłego pobytu w tym samym państwie, prawem właściwym dla wynikającego z tego zobowiązania pozaumownego jest prawo państwa, w którym „nastąpiło bezpodstawne wzbogacenie”. Chodzi tu nie o państwo, w którym wystąpiło zdarzenie powodujące wzbogacenie, lecz o państwo, w którym pozwany uzyskał daną korzyść ekonomiczną. W przypadku przelania środków na rachunek bankowy, jak w niniejszej sprawie, państwem wzbogacenia jest państwo, w którym znajduje się instytucja bankowa, w której rachunek ten jest prowadzony⁹³.

89. Tymczasem jest prawdopodobne, że w niniejszym przypadku miejsce to znajduje się w Niemczech⁹⁴. Sądy państwa członkowskiego miejsca zamieszkania pozwanego, skoro jest to miejsce, w którym nastąpiło wzbogacenie, znajdują się zatem w najlepszej sytuacji do dokonania oceny rzeczywistego charakteru tego wzbogacenia⁹⁵. Wynika z tego moim zdaniem, że nie istnieje ścisły związek pomiędzy roszczeniami wywodzonymi z bezpodstawnego wzbogacenia a sądem innym niż sąd miejsca zamieszkania pozwanego⁹⁶.

90. Zresztą praktyczna niedogodność wynikająca dla HRVATSKE ŠUME z obowiązku pozwania BP EUROPA przed sądy państwa członkowskiego siedziby tej ostatniej – niedogodność, która, jak pragnę przypomnieć, wynika z woli prawodawcy Unii⁹⁷ – jest rekompensowana korzyścią proceduralną: zakładając, że roszczenie jest zasadne, skoro majątek pozwanej w postępowaniu głównym znajduje się w Niemczech, powódka w postępowaniu głównym będzie już posiadała krajowy tytuł egzekucyjny w celu odzyskania spornej kwoty – przyszły wyrok wydany przez sądy niemieckie – bez konieczności wszczynania postępowania w sprawie stwierdzenia wykonalności w celu uzyskania stwierdzenia wykonalności w tym państwie członkowskim ewentualnego wyroku chorwackiego⁹⁸.

⁹³ Zobacz w tym względzie Commercial Court, Queen’s Bench Division (Zjednoczone Królestwo), wyrok z dnia 15 lipca 2015 r. w sprawie Banque cantonériale de Genève v. Polevent Ltd and others, [2016] 2 W.L.R. 550, § 18; a także A. Dickinson, op.cit., s. 503–508. Ponadto w trakcie procesu legislacyjnego Parlament zaproponował przyjęcie jako łącznika „prawa tego państwa, w którym istotnie zaistniało zdarzenie powodujące bezpodstawne wzbogacenie, niezależnie od państwa, w którym wzbogacenie zaistniało” (wyróżnienie moje) [zob. stanowisko Parlamentu Europejskiego przyjęte w pierwszym czytaniu w dniu 6 lipca 2005 r. w celu przyjęcia rozporządzenia (WE) nr .../2005 Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), dokument P6_TC1-COD(2003)0168]. Tymczasem wniosek ten nie został ostatecznie przyjęty przez prawodawcę Unii.

⁹⁴ Postanowienie odsyłające nie zawiera jednak uściśleń w tym względzie.

⁹⁵ Co się tyczy dowodu na odpowiadające mu zubożenie powódki w postępowaniu głównym i braku „przyczyny”, wydaje mi się, że w niniejszej sprawie można go odnaleźć w wyroku Vrhovni sud (sądu najwyższego) (zob. pkt 14 niniejszej opinii), który może zostać uznany w Niemczech, bez potrzeby przeprowadzania specjalnego postępowania w tym zakresie (zob. art. 33 rozporządzenia Bruksela I).

⁹⁶ Zobacz opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, EU:C:2016:225, pkt 69; a także wyrok House of Lords (Zjednoczone Królestwo), Kleinwort Benson Limited v. City of Glasgow District Council, opinia – Lord Goff.

⁹⁷ Zobacz pkt 81 niniejszej opinii.

⁹⁸ Zobacz art. 38–41 rozporządzenia Bruksela I.

V. Wnioski

91. Mając na względzie całość powyższych rozważań, proponuję, aby Trybunał udzielił następującej odpowiedzi na pytanie pierwsze przedstawione przez Visoki trgovački sud Republike Hrvatske (apelacyjny sąd gospodarczy, Chorwacja):

Artykuł 5 pkt 1 i art. 5 pkt 3 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, że roszczenie o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia:

- nie jest objęte pojęciem spraw, których przedmiotem jest „umowa lub roszczenia wynikające z umowy” w rozumieniu pierwszego przepisu, z wyjątkiem sytuacji, gdy jest ono ściśle związane z wcześniejszym stosunkiem umownym istniejącym między stronami sporu lub takim stosunkiem, którego istnienie podnosi jedna ze stron sporu, oraz
- nie jest objęte pojęciem spraw, których przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu” w rozumieniu drugiego przepisu.